

GRAĐANSKA CRNA GORA:

IDEJA U IZGRADNJI

Autor: Vuk Čađenović, izvršni direktor Instituta Damar

Građanska Crna Gora:

Ideja u izgradnji

Malo je pojmova u savremenom crnogorskom političkom govoru koji se toliko često upotrebljavaju, a tako rijetko precizno ispunjavaju sadržajem, kao što su građanska država i otvoreno društvo. Oba pojma su prisutna u deklaracijama, partijskim programima i javnim nastupima, ali njihova stvarna vrijednost ne mjeri se na nivou političkog jezika, već na nivou institucionalne prakse i društvenih odnosa koje proizvode. Upravo zato je, dvadeset godina nakon obnove nezavisnosti, korisnije pitati koliko je Crna Gora operativno građanska i otvorena, nego da li se takvom naziva.

Na normativnom planu odgovor nije sporan. Crna Gora je ustavno određena kao građanska država, što znači da politička zajednica počiva na građaninu kao nosiocu suverenosti, a ne na privilegovanom identitetskom kolektivu. Međutim, između ustavne formule i društvene stvarnosti postoji prostor u kojem se odlučuje stvarni karakter jednog poretka. Taj prostor čine institucije, političke partije, kultura javne rasprave i svakodnevna sposobnost društva da prihvati razliku bez pretvaranja razlike u trajni sukob.

Tu je korisno prizvati Poperovu ideju otvorenog društva. U najkraćem, otvoreno društvo nije zajednica bez identiteta, uvjerenja ili sukoba, nego poredak u kojem su vlast, norme i odluke otvoreni za kritiku i korekciju. Zato se u crnogorskom kontekstu može reći da građanska država i otvoreno društvo nijesu dva odvojena ideala, nego dva povezana zahtjeva: jednakost prava, institucionalna nepristrasnost i politički prostor

u kojem različiti identiteti mogu koegzistirati bez težnje da bilo koji od njih trajno monopolizuje državu.

Posmatrano iz te perspektive, položaj žena predstavlja jedan od jasnijih pokazatelja da se crnogorski politički prostor makar djelimično otvarao. U Skupštini Crne Gore vidi se rast učešća žena: sa 7 poslanica, odnosno 8,64%, u periodu 2006–2012 na 23 poslanice ili 28,40% u aktuelnom sazivu od 2023. godine. Sličan trend vidi se i u lokalnim parlamentima, gdje je udio žena sa 12,7% u 2009. porastao na 35,8% u 2023, uz rast broja odbornica sa 92 na 303. To pokazuje da je sistem otvoreniji prema dijelu društva koji je dugo bio potisnut sa margine odlučivanja. Ipak, razlike među opštinama – od 54,5% u Budvi do 22,6% u Petnjici 2023. godine – pokazuju da taj proces nije jednako učvršćen na svim nivoima. Istovremeno, rast ne znači da su rodne barijere prevaziđene. Prije pokazuje da su kvote i institucionalni mehanizmi otvorili vrata koja partijska selekcija i politička kultura same nijesu bile spremne da otvore u istoj mjeri, pa otpor patrijarhalnih obrazaca i dalje ostaje prisutan.

Slična logika važi i za položaj manjinskih zajednica. U periodu 2006–2023 zastupljenost manjinskih partija u Skupštini Crne Gore varira, ali 2023. godina predstavlja maksimum, sa ukupno 10 mandata manjinskih lista i partija: 6 Bošnjačke stranke, 3 albanskih partija i 1 hrvatske partije. To pokazuje da je u pluralnom društvu politička stabilnost održivija kada se različitosti institucionalno uključuju, nego kada se politika

gradi oko pretpostavke jedne dominantne zajednice. Građanska država, u tom smislu, nije negacija manjinskih identiteta, već okvir u kojem se oni politički priznaju bez dovodenja u pitanje jednakosti građana.

Međutim, upravo tu počinje i složeniji problem. Afirmativna zastupljenost nije isto što i depolarizacija. Raspoložive analize pokazuju da su manjinske partije dugo djelovale kao stabilizatori suverenističkog i proevropskog pola, ali i da se dio biračkog prostora postepeno etnički konsolidovao. Među Bošnjacima podrška Bošnjačkoj stranci raste sa 23,0% u 2012. na 45,5% u 2023, dok kod Albanaca zbirna podrška albanskim partijama raste sa 12,3% u 2006. na 40,6% u 2023. godini. To ne znači da su manjinski birači politički monolitni, jer i dalje postoji prostor za građanske alternative, ali znači da su partije često ispravnu ideju afirmativne reprezentacije prevodile u trajnu logiku etničkog adresiranja birača. Tako se od referendumske formule građanske i multietničke države postupno prelazi ka obrascu u kojem partije razlike ne amortizuju, nego ih održavaju kao stabilnu infrastrukturu političke mobilizacije.

Otvorenost jednog društva, međutim, ne mjeri se samo time ko je formalno prisutan u institucijama, već i time kako društvo doživljava različite grupe. Podaci o socijalnoj distanci omogućavaju i vremensko poređenje. Na skali od 0 do 1, gdje više vrijednosti znače veću negativnu socijalnu distancu, distanca prema Albancima pada sa 0,471 u 2006. na 0,383 u 2016. i 0,292 u 2026. godini. Distanca prema Romima ostaje vrlo visoka 2006. i 2016. godine (0,605), ali u 2026. pada na 0,362. Nasuprot tome, distanca prema LGBT osobama ostaje gotovo nepromijenjeno visoka: 0,57 u 2006, 0,57 u 2016. i 0,561 u 2026. Za spremnost građana da prihvate političkog predstavnika „druge“ nacije nemamo jednako jasan direktan indikator,

ali obrasci polarizacije pokazuju da etničko-nacionalna dimenzija i dalje predstavlja jezgro političkog razdvajanja i da se referendumska linija srpsko-crnogorskog konflikta nije ugasila, već se periodično reaktivira kroz pitanja državnosti, odnosa prema Srbiji, crkvi i simboličkom identitetu države.

Zato se pitanje građanske države nužno vraća na političke partije. Tu nije dovoljno pitati koja je partija nominalno građanska. Mnogo je važnije pitati ko u praksi amortizuje, a ko pojačava identitetske rascjepove. Raspoložive analize pokazuju da su partije u Crnoj Gori često promjenljivije od blokova: mijenjaju se organizacije i koalicije, ali su osnovne linije suverenističko-procrnogorskog i prosrpskog pola trajnije od pojedinačnih aktera. DPS je dugo funkcionisao kao relativno multietnički stub suverenističkog bloka, ali se s vremenom i sam etnički sužavao. Demokrate, URA i PES jesu u određenim fazama okupljali heterogenije birače, ali ta širina sama po sebi nije značila prevazilaženje identitetske politike; često je prije označavala labavu koegzistenciju različitih segmenata koji se pod pritiskom „tvrdih“ tema ponovo razilaze. Upravo zato bi bilo pogrešno izjednačiti etničku raznolikost biračke baze sa stvarnom građanskom integracijom. Problem crnogorskog partijskog sistema nije samo u tome što postoje otvoreno nacionalne partije, već u tome što i nominalno građanski akteri često preuzimaju logiku blokovske mobilizacije i identitetske signalizacije kada procijene da je to politički korisno. Partije, dakle, ne stvaraju sve rascjepove iz ničega, ali ih organizuju, artikulišu i prevode u izborne i koalicione strategije.

Tu se zatvara krug između građanske države i otvorenog društva. Ako je građanska država institucionalni oblik jednakosti, onda je otvoreno društvo njen kulturni i politički uslov.

Bez otvorenog društva, građanska država lako ostaje ustavna proklamacija koju identitetske mobilizacije i zatvorene partijske strukture prazne iznutra. Bez građanske države, otvoreno društvo ostaje normativni ideal bez dovoljno snažnog institucionalnog oslonca. Zato je za Crnu Goru korisnije da ove dvije ideje posmatra kao međusobno zavisne procese nego kao paralelne diskurse.

Dvadeset godina nakon obnove nezavisnosti, najpoštenija ocjena možda glasi ovako: Crna Gora jeste postala otvorenija i inkluzivnija nego što je bila 2006. godine, ali još nije dovoljno konsolidovala građanski model da bi on bio otporan na političke i identitetske regresije. Napredak je vidljiv u rastu političke zastupljenosti žena i u institucionalnoj prisutnosti manjinskih aktera. Istovremeno, ostaju ozbiljna ograničenja: spora promjena prema grupama koje nose najdublje kulturne predrasude, visoka i gotovo nepromijenjena distanca prema LGBT osobama, kao i partijski sistem koji društvene rascjepke češće prevodi u instrumente mobilizacije nego u mehanizme njihovog prevazilaženja. Pravi test naredne decenije neće biti koliko će se puta u javnosti izgovoriti sintagma građanska Crna Gora, već koliko će država i društvo uspjeti da izgrade poredak u kojem su različitost, kritika i jednakost normalno stanje, a ne povremeni politički gest.

